

HILLEL'S TOP 5

Sponsored by Jake and Karen Aibilevitz in memory of Jake's Beloved Parents,
יהושע בן שמעון דב ז"ל and Karen's brother ז"ל & לאה בת אברהם ז"ל

A) Avos, Chapter 2, Mishna 4/5

Hillel said:	הלל אומר
1. separate not thyself from the community,	1. אל תפרוש מן הצבור
2. neither trust thou in thyself until the day of thy death,	2. ואל תאמן בעצמך עד יום מותך
3. moreover judge not thy fellow-man until thou hast reached his place.	3. ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו
4. Say not a thing that cannot be understood [at once], [trusting] that in the end it will be understood.	4. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע
5. Say not: when I shall have leisure I shall study; perhaps thou wilt not have leisure.	5. ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה

אל תפרוש מן הצבור - Part 1

(1) תפארת ישראל - יכין מסכת אבות פרק ב

(לב) אל תפרוש מן הצבור. כלל בזה ה' עניינים

- (א) שלא יפרוש ממנהגי הצבור, וכמ"ש חז"ל אזל לקרתא אזל לנמוסאי [ב"מ דפ"ו ע"ב]:
(ב) כשמתכנסין לקבוע שיעור לימוד, או להתפלל, או להתייעץ בעסק מצוה או בצרכי צבור, לא יאמר יחליטו הם מה שירצו ואני מתרצה בכך או בכך, רק צריך ליעץ לטובת הצבור ולסייע בכל דבר לעבודת ד'.
(ג) כשהצבור ולא הוא שרויים בצער, ירגיש צרתם כאילו הוא עצמו ג"כ שרוי עמם בצער [כתענית י"א א].
(ד) כשמתפלל על עצמו, ישתתף א"ע בתפלתו עמהן, לכלול א"ע בכלל כל הנצרכין בזאת.
(ה) אמנם כל עוד, כשנתמנת למנהיג הצבור, אף שאז אינך רשאי להתערב עמהן ממש, שלא ידמו שאתה כאחד מהן ושוה להן, אפ"ה לא תפרוש מהן לגמרי, כאילו אתה האדון שאין כבודו להתערב בין עבדיו, שעי"ז תאבד אהבתם שיחשבוך לזר המתגאה עליהם, וזהו שאמר החכם היודע לרקח הסלסול והענווה במשקל נאות שוה בשוה, לפי הזמן, והמקום, והאדם, הוא האיש המוצלח, אשר יהיה אהוב, ומכובד לכל, [ושמור אלה הדברים המועטים, כי הם סוד יקר, אשר ישלבו בו רוב בני אדם במדת הן חסר והן יתיר

(2) מדרש שמואל

וה"ר שם טוב ך שם טוב ז"ל פירש כי לכאורה נראה כי מי שיושב לבדו ולא שותף עם ב"א הוא בן אלהים והוא חי חיים אלהיים שמי שהוא פרוש מהם לא יחטא ולא יעשה שום רע ואם יתפרד מהם יוכל לעיין כל ימיו ויהיה עובד ה' ולכן יחשבו רבים כי הפרישות הוא דבר קדוש וכל הרעות שיבואו לאדם לא יבאו כי אם מצד השיתוף ונמשעה שנבראת האשה נברא השטן והנה כאשר נולדו קין והבל נולדה הקנאה והרג זה את זה עם היותם שנים בעולם ויהי כאשר החל האדם לרוב על פני האדמה ויתערבו אלו עם אלו נולדו התאוה והקנאה והכבוד, ולכן יראה לרבים כי הפרישות הוא דבר חשוב וטוב והגון. ואמר שהדבר אינו כן כי הפרישות וההתבודדות מב"א א"א כי האדם מדיני בטבע כמ"ש לא טוב היות האדם לבדו וזה מבואר כי צרכיו מרובה ואין בו כח למלאות צרכיו אם לא יהיה במדינה וגם לשלמות אחר יחוייב שיתחבר האדם כי עיר פרא אדם יולד וצריך שילמוד מעדת אנשים כי זהו החכם הלומד מכל אדם ולכן החכמה מחוייבת השיתוף בעבור שלימות הגוף והנפש ומי שהוא פרוש אף שאינו עושה עבירה אינו עושה מצוה כלל והאיש הבלתי מדיני לא יתואר לא בצדיק ולא ברשע אבל הוא מתואר יותר כבהמה מהיות אדם והוא איש פרא בשדה כבהמות יער וימשך ג"כ מהיותו נפרש ונבדל שיתרבה עליו השחורה וידמה צורות מפסידות כמו שיקרה לחלושי הדעת היושבים לבדם. ולכן הזהיר זה השלם כי אין ראוי לפרוש ולהתפרד מן הצבור. וזה כשדורכים דרכי ה'. אמנם אם הם רעים וחטאים כבר אמר דוד שנאתי קהל מרעים וירמיה ע"ה אמר מי יתנני במדבר וגו'. והנה החבור עם הצבור הוא מחוייב אם לתפלה כי לא בזה את תפלתם והן אל כביר לא ימאס ולתת צדקות אלו יעירו לאלו כמ"ש הכתוב נדיבי עמים נאספו לא כן אם יתפרדו. והזהיר גם בזה שישא עול המסים וארנוניות עם הצבור ויצר בצרתם ק"ו מהשם ית' דכתיב עמו אנכי בצרה אנכי ארד עמך מצרימה ובעבור כל אלו הדברים אמר אל תפרוש מן הצבור.

(3) שולחן ערוך אורח חיים הלכות

תענית סימן תקעד סעיף ה

כל הפרוש מן הצבור אינו רואה
בנחמתן; וכל המצטער עמהם,
זוכה ורואה בנחמתן

ואל תאמן בעצמך עד יום מותך - Part 2

4) פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב

ואל תאמן בעצמך עד יום מותך - הוא נדרש בין לחסידות בין לאמונה שאע"פ שנתכנה לך רוח אמונה ונכונה לא תהיה צדיק בעיניך. ולא תאמר כמה ימים לא פעלתי און הכרחתי את יצרי ואני יכול עליו ונוצח אותו כבר נשבר ואנחנו נמלטנו ולא יכול להטותו מן הדרך הישרה והוא אויב ואורב אליך בהמצאו אותך פעמים עוסק במלאכתך ולא לומד ולא חושב בדברי אלהים חיים מרקד לפניך ומדבר אל לבך להטותך לשוט בארץ ולהלך בדרך לא עבר בה איש טוב ולא ישב שם ואולי כי יכול יוכל ותלקח נפשך בידו. לכן השמר לך ושמור נפשך מאד ופחדו מעליך אל תרחק ועשית בחכמתך אם איש חכם אתה לשום עיניך ולבך תמיד על דרכיך עד לא יוכל להתקרב אליך כל ימי חייך ועל זה נאמר ואל תאמן בעצמך עד יום מותך

גם לענין האמונה נאמר הדבר הזה לבל תלמוד מן המינין ואפילו מן הדברים האמיתיים כי פגיעתן רעה פן יפתוך חטאים ולדבריהם תאבה כי הם מושכין את הלב ואל תאמן בעצמך עד יום מותך לאמר אשמעם ואת הטוב אקבל ואת הרע לא אקבל שלא תסמוך על דעתך כאשר סמך ר' מאיר בלמדו לפני אלישע אחר המין כדאיתא במס' חגיגה שאמרו עליו על דרך משל רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק. ולא כל בני אדם שוין כאשר אתה מוצא ביוחן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה (שבעים) [שמונים] שנה ולבסוף נעשה צדוקי כי בשמוע אותם אפילו בדברי תורה יש בדבר עונש גדול עד מאד וכדאמרינן [ע"ז ט"ז ע"ב] על אותו חכם שנמסר למינין ואמרו לו שמא מינות שמעת והנאך וכו

5) מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ב

ואל תאמין בעצמך עד יום מותך נראה לי, שסמך זה לאל תפרוש מן הצבור, לומר לך, שיש תועלת גדולה בהשתתפותך עם הצבור יותר מהיותך שוכני לבדד יום אחד, ואפילו הארכת ימים. כי האדם השרוי יחידי יתגבר עליו יצרו מחמת הרהורי עבירה שאין אדם ניצול מהם בכל יום, כמו שאמרו בפרק גט פשוט [ב"ב קסד:], ואפשר שיצא לתרבות רעה. [וכשהוא עם] הצבור הוא נמלט מזה.

6) ר"י בן שושן

ו הלל אמר: אל תפרוש מן הצבור וכו'. אל תפרוש מן הצבור שלא תזוז. דעתו של אדם ויחשוב כי די לו בעצמו, וכי אין לו צורך בחברת החברים, וזאת טעות גדולה והפך יישוב העולם, ולפי שהזהיר מקרבת המלך חזר להזהיר שלא יתרחק האדם מחבירו בני גילו, כמו שאמרה השונמית כששאלו אותה: „היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא“, השיבה ואמרה: „בתוך עמי אנכי יושבת“¹⁰⁵. ואמרו חז"ל: כל העולם לא נברא אלא צות לזה¹⁰⁶, ובהיות האדם בעולם הזה אי אפשר לו מבילתי חברת בני אדם, וכן כתיב: „לא טוב היות האדם לבדו“¹⁰⁷, וסמך לזאת האזהרה.

ואל תאמין בעצמך עד יום מותך. כלומר אל תבטח בעצמך כי אפי' תתבודד ותפרוש מן הצבור כי יצר (היתל) לא יטה אותך. ודע וראה כי גדר חזק וסייג גדול הוא מורא בשר ודם זה על זה, ומתבוששים ואומרים: החבר מראה של חבירו, והטעם כי כשאין אדם מרגיש אם יש שום כתם בפניו או שום קלקול בשער ראשו, וכשהוא מסתכל במראה, המראה תודיענו בכך, ויתקן מה שצריך תיקון. וכן אין כל אדם מרגיש בכל מומיו כי קרוב הוא אצל עצמו, ואינו רואה חובה לעצמו, והחבר רואה אותם ומוזהיר אותו, ויש לאדם שלא יאמין בעצמו שהוא נוהג כשורה ומעשיו רצויים ולבו שלם ותמים עם אלקיו, אל יאמין בעצמו ולא יבטח כי אין היצר יכול לפתותו, כי ינאי המלך שמש שמונים שנה בכהונה גדולה ונעשה צדוקי¹⁰⁸, ואמרו חכמי האמת: אין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים אלא אחר מיתתו¹⁰⁹, מכאן ראייה כי בעוד האדם בעולם הזה כי אינו יוצא מן האפשרות לטוב ולמוטב. על כן ראוי לכל משכיל להכיר את מקומו ויירא פן ישחית וידאג פן ישחית, וימסור היכולת וההשתדלות למי שהיכולת לו לבדו, וכן אמר החכם: „בטח אל יי בכל לבך ואל בינתך אל תשען“¹¹⁰.

עד שתגיע למקומו. שיבא כמו כן לידך ותנצל ממנו.

8 פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב

ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו - גם זה הוא מן הענין שאין לאדם להאמין בעצמו ולא לסמוך בדעתו יותר מדאי. וכאשר יראה חברו במעלה גדולה ולא יתנהג ביושרו. אל יאמר אם הייתי ממלא מקומו לא הייתי עושה דבר רע מכל אשר הוא עושה לרוע לפי שאינך יודע וכמוך כמוהו בתוא' בני אדם. ואולי המעלה היא מטה גם אותך אז כשתגיע למקומו ולמעלתו ותעביר על מדותיך יהיה לך רשות להרהר אחר מדותיו

9 בית הבחירה (מאירי) מסכת אבות פרק ב

ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו כלומר שאם ראית שבא דבר עבירה לידו לסיבת ההגנה שהביאתו לכך ופרצה שקראתו אל תדין אותו לכף חובה [כ]לומר להחזיקו ברשע גמור שלפעמים אין אפוטרופוס לעבירה ושמה אף אתה אלו בא לידך כך לא היית שולט בעצמך ואין הכל יכולים לעמוד בנסיון וכמ"ש בפ' חלק ק"ב ב' אי הות בההיא דרא הות נקיטת שיפולה דגלימך ורהיטת בתראי וא"כ לא תדין את חברך עד שתגיע למקומו דהיינו לאותו נסיון בעצמו ונצלת הימנו וכ"ש אם אירע לו זה מצד האונס אפילו שיהיה הענין מהדברים שהיה ראוי ליהרג ואל יעבור וקצת רבותי פי' לי ואל תדין את חבריך כו' שאם ראית אדם נכרי בעירך ואתה רואה מסולסל ומתהדר ומתראה במדות חשובות אל תעמד הדין בעצמך לדונו אצלך כמוחזק באותם הדברים עד שתגיע למקומו שהוא דר בו ותראה הנהגותיו במקומו אם מסכימות לכך ואז תוכל לדונו כן וכמה פחותים והדיוטות מראים טלפיהם במקום אחר ומתחסדים ומתראים כמו שאינו

ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע - Part 4

10 פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב'

ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע - שצריך אדם להשמר ולהזהר מן האפשרות. לכן אם יש לך סוד אל תספר אותו אף למי שנפשו קשורה בנפשך ואל תאמר אי אפשר שישמע דבר זה כי אין בינינו איש אחר שיוציא הדברים. וסוף דבר הכל נשמע גם בינך לבין עצמך אל תשמיעהו לאזניך כמו שאמר רז"ל על דרך משל ואל תשיח בין הכתלים כי אזנים לכותל ועל זה אמר שלמה ע"ה [קהלת י"א כ'] כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר

11 פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ב

ודבר שאי אפשר לו לשמוע וכו' - הוא שיהיה פשט הדברים רחוק ונפסד, ואם ייטיב להתבונן בהם יראה שהם דברים נכונים. והזהיר מזה האופן מן הדיבור, כאומר: אל יהיו דבריך צריכים פירוש רחוק והתבוננות רבה ואז יובנו

12 חסדי אבות

ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע. נראה לפרש בס"ד
הכונה דאמרו רז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כן מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע. ולזה אמר אם יש לך דברי מוסר ואזהרות שאי אפשר שיהיו הצבור נשמעים לדברים, ולא יתקבלו אצלם בשום אופן, אל תאמר אני אדרוש ואטיף להם מילין אף על פי שעתה בודאי לא יעשו דברים אלו פירות, ולא יהיה מהם תועלת לאלו ההולכים בשרירות לבם וימאסו התוכחת, יועילו להם אחר זמן כשיזקינו ואין להם יצר המסמא עיניהם ומקשה לבם. אין אתה רשאי בכך כי כיון שעתה לדברים אלו אין להם שומע, וימאסו בהם, יתבוז הדברים בעיניהם ויוסיפו על חטאתם פשע להתלוצץ עליהם וכמו שאמר הכתוב אל תובח לי פן ישנאך.

אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה - Part 5

14 פירוש רבינו יונה על אבות פרק ב'

אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה - כי לא תדע מה ילד יום וגם למחר יקראו לך כי חדשות הם מגידים ותצטרך ללכת בדרכיהם כי אין מחסור לעינים המתחדשים בכל יום ונמצאת יוצאת מן העולם בלא תורה אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי

15 פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ב

כשאפנה - כאשר יהיה לי פנאי מזה העסק. וזה על דרך מה שקדם מצווי שמאי חברו: "עשה תורתך קבע"

16 תפארת ישראל - יכין מסכת אבות פרק א

לז) שמא לא תפנה. גם זה אזהרה למנהיג הטרוד הרבה, וכמו כן לכל אדם הטרוד בעסקיו, שכשיהיה לו פנאי קצת באמצע טרדותו לא יאמר מה אוכל ללמוד בזמן מועט כזה, אלא כשיהיה לי פנאי הרבה מעסקי אשנה ואלמוד, שמא לא תפנה, והרביעית שעה הפנויה שאבדת, הוא חלק קטן מחייך שמחובר כולו מחלקים קטנים כאלה, וע"י התרשלותך לא ישוב עבודתך זאת לך לעולם

13 שו"ת אפרקסטא דעניא חלק ב - אורח חיים סימן צב

ר' דוד ב"ר ברוך קלונימוס שפרבר היה מגדולי רבני רומניה בדור הקודם. נולד בשנת תרל"ה (1875). שימש כרבה של ברשוב, העיר השניה בגודלה ברומניה. אחרי השואה הפך למעשה לראש רבני רומניה, ועסק הרבה בהתרת עגונות. בשנת תש"י עלה (1962) לארץ, ונפטר בה בשנת תשכ"ב.

ספרו שו"ת אפרקסטא דעניא כולל תשובות וביורוי הלכה בכל חלקי שו"ע, וכן כמה בירורי סוגיות. החלק הראשון של השו"ת יצא לאור בשנת ת"ש (1940), והחלק השני הכולל למעלה מ-400 תשובות, וכן הדפסה מחודשת של החלק הראשון, יצאו לאור בידי נכדו בברוקלין תשס"ב (2002) בארבעה כרכים גדולים. מהדורה זו הוכנסה למאגר פרוייקט השו"ת

האם צריכים למחות נגד העולים לס"ת ביוהכ"פ עם נעליים כשיש חשש מחלוקת
שוכ"ט לכבוד הרבני החסיד המופלג בתו"י כמוהר"ר פרץ טובי' גאלדשטיין נ"י שו"ב דק"ק טש. סערדא תע"א
אשר שאלני, אם יש לעמוד בפרץ ביוה"כ נגד העולים לס"ת עם מנעלים שעל רגלם, בשיש חשש מחלוקת והירוס
הנה שאלה כזו ידידי, כקוץ מכאיב בבשר הנשאל. כי מעיקר הדין, עד שאתה שואלני לענין יוה"כ, שאלני על כולא שתא. עי' מהר"ם שיף סוף גטין ותסמר שערות הראש מקולו קול עוז. וגדולה מזו כתב הט"ז או"ח סי' נ"ה סק"ד לענין המשיחים שיחה בטלה בשעת התפלה, "שחלילה להצטרף עם אנשים פושעים כאלה כשאין מנין זולתם". וכ"כ עוד בסי' קכ"ד סק"ב שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע"פ שהוא פקח ע"ש. ועי' בשו"ת פרה"ש ח"ג סי' ג' ד"ה ונ"ל, שדן מזה שאין לצרף אפי' בשבת, אותם שאין מניחי תפלין בשאט נפש ע"ש דברים של טעם

ועי' בשו"ת אבן יקרה ח"ג סי' ט' שכ"ז"ל בקיצור: הרי מבואר באו"ח סי' נ"ה שעבריינין שחייב נדוי אין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה. והא המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים וכ"ש בד"ת מנדין אותו כמבואר ברמב"ם וש"ע יו"ד של"ד, ואיך יעלה לתורה ועונין אחריו אמן. ואף דמבואר באו"ח שם סי' אה"ד כשנדוהו, מ"מ דייק ממ"ש הבי"ש שם בשם ס' המנהיג ז"ל ואדם שהוא עבריינין ולא נדוהו הקהל מאצלם "בעת שהי' יכולת ביד הקהל להחרים" נמנה למנין יו"ד וחייב בכל המצות כו' עכ"ל. הרי לפנינו בפירוש, דהא דאמרינן דאם לא נדוהו מצטרף, ה"ד כשהי' יכולת בידם ולא נדוהו, אבל כשל"ה יכולת בידם, כגון בדורותינו, גם אם לא נדוהו אינו מצטרף וממילא שאין לקרותו לתורה, בפרט באדם העומד במרדו. עכ"ל האב"י
הנה המסקנא שעלתה לו מדיוק לשון ס' המנהיג שבב"י, לאו דהילכתא היא במחכ"ת, דבב"י ד' קאניגסבערג אינו כן. וגם בס' המנהיג גופא לא נמצא כן. וגם בתשו' הריב"ש והר"מ מרו"ב שהביא הבי"ש שם להלן מוכח דהכל תלוי באם נדוהו הקהל או לא. ולהכי כ' הדין בש"ע שם בסתם דאם לא נדוהו מצטרף

ובב"י שראה האב"י הנוסחא ההיא, בלא ספק דמפאת הצענזור הובאו השישה תיבות היתרות ביתה יוסף. אמנם אין זה אלא בעבריינים, משא"כ בפורקי עול ר"ל בחילול ש"ק וכיו"ב בודאי התורה צווחת מר עליהם. אבל מה נעשה בעוה"ר שאין בידינו להעמיד הדת על תלו, ומכ"ש במדינות אלו דעיקר קיום הקהלות הוא מכספם. ואולי יש להמליץ ע"ז במשאז"ל (מנחות צ"ט ע"א) פעמים שביטולה של תורה היא יסודה

ובנ"ד בודאי הי' ראוי לעמוד נגדם ביד חזקה, אע"פ שרמ"א באו"ח סי' תר"ח ס"ב בשם הר"ן והעיטור, ל' דבכ"ד איסור שאינו מפורש בתורה אע"פ שהוא מדאו' אמרי' מוטב שיהיו שוגגי' וכו'. מכל מקום הרי ל' השטמ"ק ביצה ד"ל בשם ריטב"א, שלא נאמרו דברים הללו אלא לדורותם, אבל בדור הזה שמקילי' בכמה דברים וראוי לעשות סייג לתורה, אפי' בדרבנן מחינן וקנס'י להו עד דלא לעברו לא בשוגג ולא במזיד ע"ש ובמחצית השקל שם. ותו דהרי ל' הספר חסידים סי' רס"ב, הובא ביד מלאכי סי' שצ"ב, דהא דאמרי' מוטב כו', ה"ד ברשותם אבל בביהכ"נ"ס לא, ע"ש

והטיב אשר כתב בהגהו' משנת חסידים שעל הס"ח שם, שכ"ה מדעת הרמב"ם בפ"א מהל' שביתות העשור ה"ז. שז"ל הרמב"ם שם: שהרי א"א שיהי' שוטר בבית כאו"א להזהיר נשין, משמע הא בביהכ"נ"ס דדי בשוטר אחד לכולם, ל"א מוטב כו'. ותו דהרי ל' התשב"ץ ח"ב סי' מ"ז דל"נ מוטב כו' אלא בדבר שכולם שוגגי', אבל בדבר שמיעוט' שוגגי' מצוה למחות בידם ותמה אני על יד"נ הרה"ג ר' מנחם סופר שליט"א אבדק"ק ט. מורעש, שבהגהותיו הנקראות עולם חסד שעל הס"ח שם ל' ז"ל, אמנם בתשב"ץ ח"ב סי' מ"ז כתב להיפך דברבים אמרינן מוטב כו' והביאו החת"ס בחי' לביצה ד"ל עכ"ל. וחי' חת"ס ביצה אינו ת"י. אבל בדברי התשב"ץ במחכ"ת איני רואה שום היפוך, דיד"נ הרה"ג הנ"ל סביר דכונת התשב"ץ דעל מה שנעשה ברבים אמרינן מוטב כו'. ואינו כן, אלא כונתו מבוארת, דאם כל הצבור שוגגי' אמרי' מוטב, ולא כשהמיעוט שוגגי', ובס"ח הנ"ל הרי היחיד שהוא הש"ץ מעכב הרבים ע"י הכנת מאכלו. ועי' ס"ח סי' ל"ט ובפי' אזולאי שם

מ"מ אם יכול לצמוח מזה מחלוקת והירוס, יש לו על מה לסמוך, על מ"ש רמ"א ביו"ד סס"י של"ד ובחו"מ רס"י י"ב בשם מהרי"ו, דנוהגין עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה משום שיש סכנה בדבר. הן אמנם שיש מקום לחלק כמו שחילק הס"ח הנ"ל. ועי' בפ"ת ביו"ד שם בשם הבכ"ש, ובאה"ע סי' קנ"ד סק"ט ד"ה ועי' בתשו', ובחו"מ סי' ת"כ סק"א, ובבאה"ט או"ח תר"ח סק"ד

מכל מקום בקהלה קטנה כקהלתו, שכל מעמד הקהלה על עמודי שוא כאלו ר"ל, אין עצה ואין תבונה כ"א בתחנונים ומענה רך מדי שנה בשנה, בהסביר להם פנים, למה ישחיתו את נחלת תעניתם ביום צום הקדוש ע"י מלתא זוטרת' כזו, אולי יתעשתו

ורגיל אני לפרש אמז"ל באבות, אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, אל תתיאש מלאמר תוכחת מוסר בטענה שכבר אי אפשר שישמעו, דבאמת לא כן הוא, שסופו להשמע, אם לא עכשיו, לאחר זמן. ובס' אוה"מ פי' כשופר הרם קולך, כמו השופר דהוא כדי להבעית השטן, ואע"פ שזה כמה שנים שתוקעין, ואעפ"כ השטן מרקד ועכ"ז מצוה לתקוע בכל שנה, ה"נ הרם אתה קולך בדברי תוכחה, אע"פ דעד השתא לא שמעו לקולך, אל תחשוך עצמך מלהשמיע קולך